

Geliş Tarihi | Received: 25.03.2022

Kabul Tarihi | Accepted: 29.04.2022

Yayın Tarihi | Published: 30.04.2022

İntihal | Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
| This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

İSLAM MİRAS HUKUKUNDA TEREKENİN PAYLAŞIMI VE OSMANLI UYGULAMASI

DIVISION OF ESTATE ACCORDING TO THE ISLAMIC LAW OF INHERITANCE AND ITS APPLICATION BY THE OTTOMAN EMPIRE

Adem Çakır*

ÖZ

İslam miras hukuku (feraiz), kişilerin öldükten sonra geriye bıraktıkları malların (tereke) paylaşılmasını düzenleyen kurallar bütünüdür. Feraizin omurgası bizzat Kur'an ve sünnet ile oluşturulmuş, geri kalan detaylar ise icma ve içtihat tarafından tamamlanmıştır. Feraizde mirasçılar hısımlık bağlamında, tartışma olmaksızın, ashabül feraiz (belirli pay sahipleri) ve asabe (ashabül feraizden artanı; onlar yoksa tamamını alan) şeklinde iki türdür. Bunların mirasçı olabilmeleri, hisseleri, mirastan mahrumiyeti gibi hususlar en ince ayrıntısına kadar düzenlenmiştir. Mirasçılar mirası paylaştığında toplam payları; paydaya eşit, paydadın büyük veya paydadın küçük olabilir. Pay ve payda eşit ise adile denilir. Pay paydadın büyük olursa bu duruma avliye denilir ki pay ve paydadın eşitlemesi için iki farklı görüş uygulanmıştır. Pay paydadın küçükse buna reddiye denilir; artan asabeye verilir. Asabe de yoksa artan kısmın ne olacağı farklı görüşlerin doğmasına neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nde mülk mallar için İslam miras hukuku tatbik edilmiştir. Uygulamada, hemen her dalda olduğu gibi, Hanefi mezhebinin görüşleri tercih edilmiştir. Adile ve reddiye olan meseleler birbir uygulanmıştır. Ancak bazı avliye meselelerinde az da olsa azınlık görüşün öne sürdüğü içtihatlarla uygun çözümlere rastlanılmıştır. Çalışmada üç hal de örneklerle izah edilmiştir.

Anahtar Kelimeler İslam miras hukuku, Osmanlı miras hukuku, adile, avliye, reddiye

* Araştırma Görevlisi. Kırıkkale Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalı.

ORCID: 0000 0002 7082 3825 ademcakir@kku.edu.tr

Bu eser Creative Commons Alıntı-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License.

ABSTRACT

The Islamic law of inheritance refers to the laws and regulations regarding the division of estate upon the ancestor's or benefactor's death. The essential standards of the Islamic law of inheritance are based on (i) the Holy book Quran and (ii) sunnah- words and deeds of the Prophet Mohammed. Other additional standards of the Islamic law of inheritance are regulated by ijma and ijtihad According to the Islamic law of inheritance, there are two kinds of next of kin relatives entitled to inherit; ashab al furud (those who are primarily entitled to inherit), agnates (those who are entitled to inherit either (i) what remains after ashabül feraiz inherit their entitlement or (ii) all estate if there are no next of akin relatives who are considered ashab al furud). Islamic law of inheritance regulates every single detail about who is entitled to inherit what and who is not entitled. The sum of the total amount inherited by all inheritors may be equal to the original amount of estate or more or less than that. It is called adile when the sum of the total amount inherited is equal to the original amount of estate. It is called al-awliyyah when the sum of the total amount inherited is more than the original amount of estate. Two different regulations have been enacted to equalize the sum of the total amount inherited and the original amount of estate. It is called reddiye when the sum of the total amount inherited is less than the original amount of estate. In this case, the balance is given to agnates. The absence of agnates in such a case have led to the emergence of different opinions as to how the balance should be divided. Ottoman Empire applied the Islamic law of inheritance for the division of property estate. In practice, as usual, the provisions of Hanafi school were applied. In the case of adile and reddiye, the provisions of Hanafi school were applied as is. In some al-awliyyah cases, although few, there are occasions where the provisions of a minority group were applied. This study explains the three situations with examples.

Keywords The Islamic law of inheritance, Ottoman law of inheritance, adile, 'awl, the return/radd

GİRİŞ

İslam miras hukuku¹ (şer'i miras hukuku/ feraiz²), fıkıhın bir parçası olarak, ölen (gerçek veya mahkeme kararı ile³) bir kimsenin arkasında bıraktığı malvarlığının⁴ paylaşılması ile ilgilenir.

İslam miras hukuku hükümleri esasen Kur'an, sünnet ve icma kaynakları⁵ ile tespit edilmiştir ve bu yönüyle İslam hukukunun en erken olgunlaşmış sahalarındandır⁶. İlk üç ana kaynağa ek olarak bireysel içtihadı konu olan hususlar da vardır.

İslam miras hukukunun genel başlıkları; mirasın unsurları, mirasçılık sebepleri, mirasın şartları, miras engelleri, mirasçılar ve terekenin taksimi şeklindedir⁷.

İslam miras hukukunda çok fazla mirasçılık türü ve mirasçı kabul edilmektedir. Mirasçılarının payları ise farklı durumlarda değişebilmektedir. Söz konusu durumlarda farklı görüşlere rastlanılmaktadır. Her bir görüşün uygulanmasında ise temel matematiksel işlemler kullanılmaktadır.

Osmanlı miras hukukunda, İslam miras hukuku ve örfi miras hukuku –adi intikal- yer almaktadır. Konumuz dışında kalan örfi miras hukuku; miri arazi, gayri sahih vakıflar ve icareteli vakıflar için uygulanırken konumuzun odağı olan İslam miras hukuku esasen mülk mallar için uygulanmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Hanefi mezhebinin görüşleri daha sıklıkla tatbik edilmektedir. İslam miras hukuku da bu kapsamda yer almaktadır. Tereke taksimlerinde, genel olarak, Hanefi

¹ Özgünlüğü ve diğer hukuk sistemleri ile mukayesesine dair bilgiler için bkz. Mustafa Avcı, Türk Hukuk Tarihi, 10. Baskı, Atlas Akademi, 2021, s. 425. Sabri Şakir Ansay, Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, 4. Bası, Ankara, 2002, s. 241; Ahmet Akgündüz, İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2012, s. 51; Halil Cin ve Gül Akyılmaz, Türk Hukuk Tarihi, SAYRAM yayınları, Konya, 2019, s. 448; Hamza Aktan, Mukayeseli İslam Miras Hukuku, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989, s. 15 vd.

² Feraiz, fariza kelimesinin çoğulu olup Kur'an veya hadis tarafından belirlenmiş miras payını ifade eder. Detay için bkz. Ahmet Akgündüz, İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild, s. 50. Feraiz kelimesi, ayrıca, herkesin uyması gereken bir farz olduğu için de kullanılmıştır. Abdullah Demir, Mufassal Türk Hukuk Tarihi, Astana Yayınları, Ankara 2019, s. 341. Terekenin dağıtılması ilmine ilm-i feraiz denilir. Türk Hukuk Lügati, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 3. Baskı, Ankara, 1991, s. 94; Ekrem Buğra Ekinci, Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk, 7.baskı, Arı sanat yayınevi, 2021, s. 460. Feraiz kelimesi ile detaylı ilgi için bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), Ali Bardakoğlu, " feraiz". "İlm- feraiz mevzuu tereke olup onun ahvalinden bahseder. "Manastırlı İsmail Hakkı, Vesaya ve Feraiz Mecmuası, İstanbul, Matbaa-i Amire, H. 1326, s. 73; "Feraiz ilmi, fıkıh-ı şerifin emvata müteallik kısmıdır, meyyitin terekesine taalluk eden hukuktan ve metrukâtının siham-ı mefruza üzere taksiminden bahseder." Mahmud Esad Bin Emin Seydişehri, Delilleriyle İslam Miras Hukuku, Ter: İsmail Hakkı Uca, Esra Yayınları, Konya, 1994, s. 15.

³ Avcı, s. 426.

⁴ Mezheplere göre hangi hakların terekeye dahil olup olmadığı il ilgili bkz. Bilmen, Hukuki İslamiyye ve İstilatıhatı Fıkhiyye s. 221-223; Avcı, s. 426-427.

⁵ İlm-i feraiz, dört delilin yalnız üçünden alınmıştır. Kıyas bu ilimde yoktur. Hoca Emin Efendizade Ali Haydar Efendi, Teshilü'l Feraiz, tıpkı basım haz. Osman Doğan, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul, 2015, s. 2..

⁶ Mehmet Akif Aydın, Türk Hukuk Tarihi, 12. Bası, BETA, İstanbul, 2014, s. 297; Avcı, s. 425. Cin ve Akyılmaz, Türk Hukuk Tarihi, s. 447.

⁷ Biz burada mirasçılar ve esasen terekenin taksiminde görülen durumları ele alacağız. Diğer hususlar için referans eserlere bakılmalıdır. Detay için bkz. Aydın, Türk Hukuk Tarihi, s. 297-322; Akgündüz, , İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild, s. 51-71; Cin ve Akyılmaz, Türk Hukuk Tarihi, s. 449-474;

hukukçularının görüşleri uygulanmaktadır. Bu genel durumun aksine işaret eden paylaşımlara çalışma içinde yer verilmektedir.

I. İSLAM VE OSMANLI MİRAS HUKUKUNA GENEL BAKIŞ

Çalışmanın omurgasını oluşturan paylaşımların teorik altyapısını anlamak adına İslam ve Osmanlı miras hukukuna genel olarak değinilecektir. Bütünlüğü ve odağı kaçırmamak adına her iki başlık da kısa tutulacaktır.

A. İSLAM MİRAS HUKUKUNDA ÖNE ÇIKAN MİRASÇILAR

Terekeye hak kazanan varisler; ashabül feraiz, nesep yönünden asabe, sebep yönünden asabe ve onun asabesi, reddiye mirasçuları, zevil'lerham, nesebi ikrar edilen, miras malı kendisine vasiyet edilen ve beytülmal olmak üzere on sınıf⁸ ise de biz yalnızca uygulamada tespit edebildiğimiz mirasçılıklarla ilgili bilgi verilecektir⁹.

Ashabül feraiz¹⁰; miras payları Kur'an, sünnet ve icma ile belirlenmiş kimselerdir. Karı, koca, anne, baba, dede, nine, kız, oğlun kızı, ana baba bir (AB) kız kardeş, baba bir (B) kız kardeş, ana bir (A) erkek ve kız kardeş bu sınıfın üyeleridir. Bu sınıfta yer alan on iki pay sahibinin toplam kırk ayrı mirasçılık durumu (40 hal)¹¹ söz konusu olmaktadır¹².

Asabe¹³; terim anlamıyla, ashabül feraizden artan kısmı veya bu sınıftan kimse yok ise terekenin tamamını alma hakkına sahip olan kimselerdir¹⁴. Asabe; nesep ve sebep yönünden iki kısma ayrılır. Nesep yönünden olanlar; kendi başına (asabe bi nefsihi)¹⁵, başkası nedeniyle

8 Abdullah b. Muhammed b. Mevdüd el-Mevsili, el- İhtiyar –Metni el Muhtar li'l Fetva, ter: Celal Yeniçeri, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 625; Hüsameddin Vanlıoğlu, Fatih Kalender, Abdullah Hiçdönmez, Emin Ali Yüksel, Siraciyye Tercümesi Feraiz İslam Miras Hukuku (Geniş İzahlı ve Şemalı), İsmailağa Yayınları, İstanbul, 2020, s. 12-13.

9 Bu varislerin mirasçılıkları ile ilgili durumlar için yine referans eserlere bakılmalıdır.

10 Biz konunun detayına girmeyeceğiz. Gerekli gördükçe örneklerin izahında gerekli bilgiler verilecektir. Detaylı bilgi için bkz. Serahsi, Mebsut, editör Mustafa Cevat Akşit, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık, 2008 Cilt XXIX s. 181 vd; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hamdi Döndüren, 1991 "Ashâbü'l-Ferâiz", C:3, Ömer Nasuhi Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Istilatahatı Fıkhiyye Kamusu, Bilmen yayınevi, İstanbul, V. Cilt, 1996, s. 207. s. 467-468; Ansay, Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, s. 254; Aydın, Türk Hukuk Tarihi, s. 307-314.

11 Kırk hal= ahval-i erbain Akgündüz, İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild, s. 55.

12 Kur'an'da takdir edilen paylar; 2/3, 1/2, 1/4, 1/3, 1/6 ve 1/8 olmak üzere altı adettir. Kadri Paşa, Eş-Şeri'yye Fi'l- Ahvali'ş Şahsiyye md. 589. Bkz. Akgündüz, İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild, s. 190.

13 Sözlükte, bir kimsenin baba tarafından olan erkek akrabası anlamına gelmektedir. Bkz. Mehmet Şener, "İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler", D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi, S: VIII 1994), s.27.

Biz konunun detayına girmeyeceğiz. Gerekli gördükçe örneklerin izahında gerekli bilgiler verilecektir. Detaylı bilgi için bkz. Serahsi, Mebsut, s. 238 vd; Ansay Hukuk Tarihinde İslam Hukuku, s. 267; Aydın, Türk Hukuk Tarihi, s. 314-317; Akgündüz, İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild s. 62, Bilmen, Hukuki İslamiyye ve Istilatahatı Fıkhiyye, s.208; Türk Hukuk Lügati, s.21.

14 Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hayreddin Karaman, 1991, "Asabe".

15 Ölene yalnızca erkek –arada kadın olmaksızın- ile bağlı bulunan oğul, baba, oğlun oğlu, AB amca gibi kimselerdir. Detay için bkz. Şener, "İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler", s. 28; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi "Asabe".

(asabe bi gayrihi)¹⁶ ve başkasıyla (asabe maa gayrihi)¹⁷ şeklinde mirasçı olurlar. Sebep yönünden asabe olan kimseler mevla'l itaka (Mevla/ azat eden) ve onun asabe mirasçılarında ki bunlar erkek veya kadın olabilir¹⁸.

Zevi'l erham¹⁹; muris ile kan bağı bulunduğu halde ashabül feraiz veya asabe sıfatları bulunmayan kimselerdir. Kızın çocukları; dayı, teyze, hala ve bunların çocukları gibi. Bu sınıfın varlığı sahabeler döneminden itibaren tartışma konusu olmuştur. Hanefi ve Hanbeli hukukçular ve sonraki dönem Şafii ve Maliki hukukçuları bu tür mirasçılığı kabul etmişlerdir.

Beytülmal²⁰; varis veya vasiyet lehtar (vasiyet yerine getirildikten sonra artan kısım için de geçerlidir zira Hanefi mezhebine göre hiçbir mirasçısı bulunmayan muris terekenin tamamını vasiyet edebilir) yoksa terekeyi sahipsiz mala sahip olma cihetiyle alır.

Ashabül feraiz ve asabe mirasçıları, pratikte, ilk paylaşım işleminde aynı anda yer alırlar. Bunların miras payları veya mirastan mahrumiyeti gibi detaylar kendi aralarında tespit edilir. Şartlar oluşmuşsa ikinci paylaşım, teorik olarak, ashabül feraiz mirasçıları için red yoluyla yapılır. Sonra zevi'l erham ve beytülmal mirasa malına hak kazanır.

B. OSMANLI TEREKE KAYITLARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Osmanlı miras hukukunda, İslam miras hukuku ve örfi miras hukuku –adi intikal- yer almaktadır²¹. Konumuz dışında kalan örfi miras hukuku; miri arazi, gayri sahih vakıflar ve icareteynli vakıflar için uygulanırken konumuzun odağı olan İslam miras hukuku esasen mülk mallar için uygulanmaktadır²².

Osmanlı devletinde ölen kimselerin mirasını bölüştürmek, devletin her hal ve şart altında müdahale etmesi veya kaydetmesi gereken bir işlem değildir²³. Mirasçılar anlaşabildiği takdirde taksimatı kendi aralarında yapabilirler. Buna rızai taksim denilmektedir²⁴.

Varisler, anlaşılama halinde, devlete paylaşımın yapılması için talepte bulunabilir. Geride kalanlar arasında küçük (sağır/sağire) veya akıl hastası (mecnun/mecnune) gibi hakkı

¹⁶ Kendisi ashabül feraiz mirasçısı iken erkek kardeş ile birlikte bulunduğu için asabe sayılan kız, oğlun ... kızı, AB kız kardeş ve B kız kardeşidir. Detay için bkz. Şener, “İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler”, s. 27; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi “Asabe”, Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 316.

¹⁷ Özünde ashabül feraiz mirasçısı (AB ve B kız kardeş) iken başka bir ashabül feraiz mirasçısı olan kadın (Kız veya oğlun kızı) ile birlikte bulunduğu için asabe sayılmadığı. Detay için bkz. Şener, “İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler”, s. 28; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi “Asabe”.

¹⁸ İbn-i Abidin, *Redd'ül Muhtar*, ter: mazhar Taşkesinlioğlu, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1994, Cilt 17, s. 329. Şener, “İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler”, s. 28; Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi “Asabe”.

¹⁹ Biz konunun detayına girmeyeceğiz. Gerekli gördükçe örneklerin izahında gerekli bilgiler verilecektir. Detaylı bilgi için bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hamza Aktan, 2011, “Zevi'l-Erhâm”, C:44, s.307.

²⁰ Biz konunun detayına girmeyeceğiz. Gerekli gördükçe örneklerin izahında gerekli bilgiler verilecektir. Detaylı bilgi için bkz. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Mehmet Erkal, 1992, “Beytülmal”, C:6, s.93.

²¹ Konunun detayları için bkz. Mehmet Akif Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, İSAM yayınları, 2020, s. 33-63 ve 89-147.

²² Ansay, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, s. 245.

²³ Ömer Lütfi Barkan, “Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)”, *Belgeler*, cilt 3, sayı 5-6, (1966) s. 2- 3.

²⁴ İkinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, s. 461.

korunması gereken kimse var ise devlet taksimatı -talebe bağlı kalmaksızın- resmi ellerle yerine getirir²⁵. Bunlara da kazai taksim denilmektedir²⁶.

Ölen kimsenin kimliği (sınıf) de taksimat için önemlidir. Muris, reaya (halk) sınıfından ise kadı veya kadının görevlendireceği bir görevli eliyle –kassam- yapılması mümkündür. Askeri sınıfa ait bir kimsenin terekese ise kazasker tarafından bu işle görevlendirilmiş askeri kassamlar tarafından yapılmaktadır²⁷. Kadıların askeri sınıfa ait bir kimsenin tereke paylaşımını yapmasına özen gösterilmiş; gerektiğinde uyarıda bulunulmuştur.

Tereke kayıtları, esasen, diğer kadı işleri gibi şer'iyye sicilleri²⁸ arasında bulunabileceği gibi sırf bu amaçla açılmış defterler – tereke defterleri- de kullanılmıştır²⁹.

Çalışma kapsamında, Osmanlı Devleti'nde farklı yüz yıllara ve idari birimlere ait yaklaşık iki bin tereke kaydını incelenmiş ve bu kayıtlara yansıyan paylaşım/bölüşüm üzerine bir çalışma yapılmıştır.

II. TEREKENİN PAYLAŞILMASI VE SONUÇLARI

Tereke kayıtlarında; murisin kişisel bilgileri, malların döküm ve fiyatlandırılması, bulunan toplam değerden cenaze masrafları, varsa kişisel borçları, mehir, nafaka ve vergi/ resim gibi giderlerin çıkartılması ve nihayet kalan meblağın mirasçılara taksimi bilgileri yer alır. İlk üç kısım konumuz dışındadır. Son kısımda ise mirasçılar ve payları (oran olarak değil parasal değer olarak) yazılıdır. Miktarlar orijinal kaynaklarda akçe veya kuruş olarak yazılmış olmakla birlikte bu çalışmada sadece sayısal değeri yazmakla yetinilecektir.

Mirasçılardan paylarına düşen miktarların hesabı baştan sona matematik işlemidir³⁰. Her mirasçının payı rasyonel – kesirli- sayı olarak belirlenip toplanır. Payda 2, 3, 4, 6, 8, 12 veya 24 olur³¹. Toplama işleminin sonucunda 3 ihtimal vardır³². Pay ve paydaya eşit, pay paydadan küçük, pay paydadan büyük olabilir. Her bir durum İslam hukukçuları tarafından değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

²⁵ Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)", s.3

²⁶ Ekinci, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, s. 462.

²⁷ Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)", s. 4.

²⁸ Osmanlı mahkeme kayıtlarıdır ki bir yerleşim yerine ait şer'iyye sicillerinde yer alan bilgiler kaydedildiği dönemin sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu en iyi yansıtan kaynaklardır. Bkz. Dror Ze'evi, "Women In 17th-Century Jerusalem: Western And Indigenous Perspectives", *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 27, No. 2, (1995) s. 157. Şer'iyye sicilleri "kadı defteri", "kadı sicili", "kadı sicilleri", "zabt-ı vekayi", "şer'iyle sicil defterleri" "Osmanlı mahkeme kayıtları" veya "Osmanlı mahkeme sicilleri" gibi isimler de isimlendirilir. Bkz. Fethi Gedikli, "Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri" *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, S:5 C:3, (2005), s. 187. Bugünkü Türkiye sınırları içerisinde yer alan idari birimlere ait yirmi dört bin defterin orijinal haliyle mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Bkz. Aydın, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, s. 291.

²⁹ Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)", s. 1.

³⁰ Malların sayım döküm, fiyat belirlemesi gibi işlemlerin detayı için bkz. Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)", s. 2-3. Biz burada tüm önceki işlemleri atlayarak sadece taksimat verilerini İslam hukuku bağlamında değerlendireceğiz.

³¹ Detay için bkz. Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilatı Fıkhiyye* s. 338-343.

³² Feraiz üç türdür. İlk tür farıza-i adile ve ikinci tür farıza-i kasıra (reddiye) ve üçüncü tür farıza-i adiledir (avliye). Ali Haydar Efendi, *Teshilü'l Feraiz*, s.96-97.

A. PAY VE PAYDANIN EŞİT OLMASI (ADİLE)

Ashabül feraiz mirasçılarının paylarının paydaya eşit olması³³ veya paydadan küçük olmasına rağmen geriye kalan kısmı alacak asabe bulunması durumlarına adile denir³⁴. Aslına bakılacak olursa yalnızca asabe veya zevi'l erham mirasçılarının kaldıkları durumlarda pay ve paydanın eşit olacak şekilde bölüşümü kaçınılmazdır.

Osmanlı incelemelerinde en sık karşılaşılan durum, beklendiği üzere, adiledir. Değişik durumları gösteren örneklerle konuyu kısaca izah edeceğiz. *Temel hal*, varislerin feraiz ilmi bakımından ashabül feraiz, asabe veya zevi'l erham mirasçılıklarından kaynaklanan paylarını gösterir. *Gerçekleşen* ise teorik bilginin Osmanlı uygulamasını gösterir³⁵.

Örnek 1:1

İstanbul/1613 ³⁶	Temel Hal		Gerçekleşen	
	MİRASÇILAR	Oran	Miktar	Oran
Baba	1/6	833	1/6	833
Anne	1/6	833	1/6	833
Kız (2)	2/3	3.334	2/3	3.334
TOPLAM	1	5000	1	5000

İlk örnek tipik bir adiledir. Tüm varisler ashabül feraiz mirasçısıdır. Hisseleri toplandığında pay ve payda eşit $\frac{pay}{payda} = 1$ olmaktadır. Taksimatın hesabında ayrıca işlem yapmaya gerek yoktur.

Örnek 2:2

Manisa/1821 ³⁷	Temel Hal		Gerçekleşen	
	MİRASÇILAR	Oran	Miktar	Oran
Karı	1/8	223	3/24	223
Oğul	Asabe olarak artan	$2 * \frac{(1783 - 222)}{3}$	14/24	1040
Kız	Asabe olarak artan	$\frac{(1783 - 222)}{3}$	7/24	520
TOPLAM	1	1783	1	1783

İkinci örnekte muris erkektir ve arkasında karısını, oğlu ve kızını bırakmıştır. Karı ashabül feraiz mirasçısı olarak çocuklarla birlikte bulunduğu için 1/8 hissesini almıştır. Geriye kalan kısım oğul –asabe bi nefsihi- ve kız – asabe bi gayrihi- arasında oğul iki pay, kız bir pay şeklinde bölüşlmüştür.

³³“Hisselerin (sehimlerin), mahrecin yani ortak paydanın toplamına denk olduğunu gösteren meseledir”. Şener, “İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler”, 26; “Sehimler mecmuu mahrec miktarına müsavi olan mesele” Türk Hukuk Lügati, s. 4.

³⁴ Serahsi, *Mebcut*, s. 220; Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilatahatı Fıkhiyye* s. 211.

³⁵ Tablolardaki verileri anlamak adına feraiz kurallarının ayrıca bilinmesi gerekmektedir. Biz burada daha ziyade Osmanlı uygulamasına değineceğiz. Gerekli görülen hallerde teorik bilgiler kısaca sunulacaktır.

³⁶ İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi 37 Numaralı Sicil (H. 1022 - 1024 / M. 1613 - 1615) cilt: 37, sayfa: 48 Hüküm no: 59. <http://www.kadiscilleri.org/madde.php> (erişim: 20.03.2022).

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Manisa, 255 numaralı Şerhiyye Sicili, (sekme 20). <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

Örnek 3:3

Manisa/1836 ³⁸	Temel Hal		Gerçekleşen		
	MİRASÇILAR	Oran	Miktar	Oran	Miktar
Koca		1/2	1193	3/6	1193
Anne		1/6	398	1/6	398
Baba	Asabe olarak artan		2.387-(1193+398)	2/6	796
TOPLAM		1	2.387	1	2.387

Üçüncü örnek 40 hal içerisinde doğrudan çözülen bir meseledir. Koca $\frac{1}{2}$ aldıktan sonra anne kalanın $\frac{1}{3}$ ünü ve baba kalanın $\frac{2}{3}$ ünü almıştır.

Örnek 4:4

Manisa/1836 ³⁹	Temel Hal		Gerçekleşen		
	MİRASÇILAR	Oran	Miktar	Oran	Miktar
Koca		1/4	70	1/4	70
Kız		1/2	141	2/4	141
AB kız kardeş (2)	Asabe olarak artan		282-(141+70)	1/4	70
TOPLAM		1	282	1	282

Dördüncü örnekte koca, kız ve iki tane AB kız kardeş kalmıştır. Koca kızla birlikte bulunduğu için $\frac{1}{4}$, kız tek başına olduğu için $\frac{1}{2}$ ve AB kız kardeşler kızla birlikte buldukları için asabe maa gayrihi olarak artanı almıştır.

Örnek 5:5

Manisa/1836 ⁴⁰	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim	
	MİRASÇILAR	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
Koca		1/2	135	1/2	135	0
Azat eden	Asabe olarak artan		Asabe olarak artan	1/2	135	135
TOPLAM		1	Tamamı	1	270	135

Koca ile birlikte bulunan azat eden, sebep yönünden asabe olarak kocadan artanı almıştır. Kayıttan azat edenin kadın olduğu anlaşılmaktadır. Sebep yönünden asabe olmada erkek veya kadın olmanın fark etmediğini daha önce belirtmiştik.

³⁸ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Manisa 272 numaralı Şer2iyye sicili, s.2. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Manisa 272 numaralı Şer2iyye sicili, s.5. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Manisa, 273 numaralı Şer2iyye Sicili, sayfa 4. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

Örnek 6:6

Tokat/1830 ⁴¹	Temel Hal		Gerçekleşen	
MİRASÇILAR	Oran	Miktar	Oran	Miktar
Teyze oğlu	Zevi'l erham olarak artan	Artan	2/3	876
Teyze kızı	Zevi'l erham olarak artan	Artan	1/3	438
TOPLAM	1	Tamamı	1	1214

Altıncı örnek, yukarıdaki tanım itibarıyla, adile değildir zira teyze çocukları dördüncü derece zevi'l erham mirasçılarındandır. Tereke beytümale gitmediği ve pay ve payda eşit olduğu için adile başlığında bir örnek olarak vermeyi uygun bulduk.

Ashabül feraiz ve asabe mirasçuları olmadığı gibi daha üstün dereceli bir zevi'l erham mirasçısı da olmadığı için teyze çocuklarına oğul iki pay, kız bir pay şeklinde miras kalmıştır.

Osmanlı tereke kayıtlarından bizim incelediğimiz örneklerin önemli bir kısmı adiledir. Terekeler Hanefi mezhebine uygun olarak paylaşılmıştır. Bizce, teorik bilgiyle çelişen örneklerin yokluğu özel bir değerlendirmeye ihtiyacı da ortadan kaldırmaktadır.

B. PAYIN PAYDADAN BÜYÜK OLMASI (AVLIYE)⁴²⁻⁴³

Avliye (aile)⁴⁴ İslam miras hukukunda payları belirli olanların (ashabül feraiz) pay toplamının paydayı aşması halini ifade eder⁴⁵. Gerçekten bazı paylaşımlar $\frac{pay}{payda} > 1$ (bileşik kesir) olarak karşımıza çıkmaktadır.

Serahsinin⁴⁶, Manastırlı⁴⁷ ve Bilmen'in⁴⁸ ve diğer fıkıhçıların tek tek örnekleri ile açıkladığı avliye; paydası 6 olan bir meselede payın 7, 8, 9 ve 10; paydası 12 olan meselede payın 13, 15 ve 17 ve paydanın 24 olduğu bir meselede payın 27 olarak gerçekleşmesi ile sınırlıdır⁴⁹. Bu 8 durumda malın nasıl üleştirileceği ise tartışmalıdır.

⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Tokat(d), 35 numaralı Şerhiye Sicili, sayfa 35. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁴² Diğer kaynakların aksine Aydemir, Kur'an ayetlerinden çıkan miras taksiminde bir hata – avliyeyi kastederek olmadığını, birbirinden tamamen farklı hisse tamlamalarının aynı gibi varsayılarak bu durumun oluşturulduğunu ve lafza uygun bir taksimde böyle bir işleme gerek kalmadığını ifade eder. Halis Aydemir, *Kur'an'da Hata Yok*, Enki Yayınları, İstanbul, 2012, s.469-470. Bu eserin ilmi değerlendirilmesi için bkz. Huzeyfe Çeker, "Kur'an'da Hata Yok Kitabında Teklif Edilen Miras Sisteminin Değerlendirilmesi", *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, cilt 4 sayı 1 (2021), s. 26 vd.

⁴³ Bu konuda bkz. Abdurrahman Yazıcı, "Fıkıhta Bir Miras Meselesi Olarak Avliyye: Avl Halleri, Kaynağı Ve Çözümlerin Değerlendirilmesi", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı. 24, 2014, s. 305-327.

⁴⁴ Kelimenin kökeni için bkz. Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilatı Fıkıhı* s. 211; Türk Hukuk Lügati, s.26; buradaki anlamı "yükseltmek" olarak anlamak gerekir. Mehmet Mevkufatı, *Mülteka El Ebbur Tercümesi (mevkufat)*, Sad. Ahmed Davutoğlu, Sağlam yayınevi, İstanbul, 2007, Cilt 3, s. 345.

⁴⁵ Detay için bkz. Serahsi, *Mebcut*, s. 221 vd.

⁴⁶ Detay için bkz. Serahsi, *Mebcut*, s.223-226.

⁴⁷ Manastırlı, s. 117-118.

⁴⁸ Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilatı Fıkıhı* s. 340-343.

⁴⁹ Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild*, s. 89.

1. Baskın Görüş ve Osmanlı Uygulaması

İlk görüş tüm varislerin, kadın erkek fark etmeksizin, paylarında belirli bir oranda azaltmayı esas almıştır⁵⁰. Hz. Ömer döneminde payın paydadan büyük olduğu bir paylaşım (mesele) için Hz. Abbas “paydayı yükseltin” şeklinde çözüm bulmuş ve Hz. Ömer’in uygulamasıyla baskın görüştür⁵¹. Hanefi hukukçuları da⁵² baskın görüşü kabul etmişlerdir.

Baskın görüşü benimsemiş İslam hukukçuları bu durumda, bizim anladığımız, tüm pay ve paydaları, paydalar en küçük ortak paydada eşitlenecek şekilde –klasik kesir işlemi- genişletir⁵³. Daha sonra hisseleri toplayıp bir bileşik kesir $\frac{15}{12}$ gibi- elde ederler. Her bir mirasçı için; pay hanesine genişlettikleri kesirdeki payı (ilk/mevcut), payda hanesine bileşik kesrin payını⁵⁴ yazarlar. Böylelikle miras payı azaltılmış olmaktadır.

Biz⁵⁵ aynı sonuca farkı (kestirme) bir formül (çarpma işleminin tersi) kullanarak erişiyoruz⁵⁶. Mirasçılarının hisseleri toplanıp elde edilen bileşik kesrin pay ve paydası yer değiştirilerek her bir mirasçının hissesi ile çarpılarak sonuca varılmaktadır.

Osmanlı Devleti’nde, bizim tespit edebildiğimiz, yaklaşık 50 avliye uygulamasının %90 civarı ilk görüşe uygun şekilde çözümlenmiştir. Biz sadece bir örnek üzerinden ilk görüşün fıkıh kitaplarındaki çözümünü ve kendi formülümüzü göstereceğiz. *Temel hal*, mirasçılarının ahabül feraiz mirasçısı olarak almaları gereken payları ifade eder. *Gerçekleşen* ise Osmanlı şer’iye sicillerinde yapılmış olan paylaşımı gösterir.

⁵⁰ Mustafa El-Hin, Mustafa El-Buğa, Ali eş-Şerbeci, *Büyük Şafii Fıkhu*, ter: Ali Aslan, Huzur yayınevi, İstanbul, 2010, cilt 3, s. 37.

⁵¹ Avliye pratiği, terekesi borcuna yetmeyen birinin mallarının alacaklılarına paylarına göre verilmesine benzemektedir. İmam İbn Kudame el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhu el-Muğni*, Kısaltan ve Yayına Hazırlayan: Dr. Hamed b. Abdulaziz el-Hammad, Mütercim: A. Alpaslan Tuncer, Karınca & polen yayınları, İstanbul, 2015, cilt 3, s. 504.

⁵² Serahsi, Mebsut, s. 220.

⁵³ “Varislerin *sehimleri kesir bulunmaksızın asgari bir mahredden tayin edilir... bu muameleye <tashibi mesele> nam verilir.” Bilmen, *Hukuki İslamiye ve İstılatabatı Fıkhu* s. 332. Anladığımızı uygun bir anlatım için bkz. Esad Muhammed Said es- Sağırcı, *Delilleriyle Hanefi Fıkhu*, çev. Soner Duman, Karınca & Polen yayıncılık, İstanbul, 2009, s. 1146, Şaffi, *Büyük Şafii Fıkhu*, s. 40-48.*

⁵⁴ “yani *paylar toplamı payda yapılır.*” Kadri Paşa, md. 637. Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild*, s. 202; “Bu şekilde evvelki mahreç meselenin mahreci itibar olumayıp hisseleri toplamı (pay) mahreç itibar olunur; her varisin hissesi ondan verilir”. Seydişehri, s. 168.

⁵⁵ Mevkufat’ta şöyle bir hesap yöntemi vardır. “Tereke avliyyeye taksim edilir. Herkesin avliyeden elinde olan sebmi taksimden olana darp olunur. Darp olan, basıl olan kendi hissesi olmuş olur.” Biz bunu şu şekilde anladık “ $\left(\frac{\text{tereke}(1)}{\text{avl eden bileşik kesir}}\right) \equiv \text{bileşik kesrin tersi olan basit kesir} * \frac{\text{ashabül feraiz olarak aldığı pay}}{\text{ashabül feraiz olarak aldığı payda}} = \text{yeni/kesin hisse}$ ” Mehmet Mevkufati, *Mülteka El Ebbur Tercümesi (mevkufat)*, s. 346. Yazarın kastettiği yöntem yukarıdaki formül ile doğru izah edilebilmiş ise bizim görüşümüz ile aynıdır.

⁵⁶ Cin ve Akyılmaz; $\frac{\text{her bir mirasçının payı} * \text{hisseler toplamı ile tereke arasındaki fark}}{\text{hisseler toplamı}}$ şeklinde her bir mirasçının azaltılması gereken payını hesap ettikten sonra bu miktar ilk miras miktarından çıkartılarak sonuca varılmaktadır. Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 473. Hâlbuki formül $\frac{\text{her bir mirasçının payı} * \text{tereke miktarı}}{\text{hisseler toplamı}}$ şeklinde verilmiş olsaydı paylar kendiliğinden hesaplanmış olurdu.

Örnek 2:1

Edirne/ 1644 ⁵⁷	Temel Hal		Gerçekleşen	
	Oran	Miktar	Oran	Miktar
MİRASÇILAR				
Koca	1/2	24.000	3/8	18.000
Anne	1/6	8.000	1/8	6.000
AB kız kardeş	1/2	24.000	3/8	18.000
B kız kardeş	1/6	8.000	1/8	6.000
TOPLAM	8/6	64.000	1	48.000

Tereke paylaşımında muris; kocasını, AB kız kardeşini, B kız kardeşini ve annesini bırakmıştır. Tereke miktarı 48.000 akçedir.

İlk oranlar; koca çocuk olmadığı için $\frac{1}{2}$, AB kız kardeş tek başına bulunduğu için $\frac{1}{2}$; B kız kardeş AB kız kardeş ile birlikte bulunduğu için $\frac{1}{6}$ ve anne iki kardeş ile birlikte bulunduğu $\frac{1}{6}$ şeklindedir. Dört hissenin toplamı $\frac{8}{6}$ olmaktadır.

Görüldüğü üzere, pay paydadın büyüktür. Bu paylaşım aynen yapılmış olsaydı koca 24.000, AB kız kardeş 24.000; B kız kardeş 8.000 ve anne 8.000 akçe alırdı. Tereke miktarı 48.000 akçe iken varislere verilmesi gereken miktar 64.000 akçedir. Bu noktada avliye devreye girmektedir.

İslam hukukçuların uygulaması ile genişletilmiş oranlar koca $\frac{3}{6}$, AB kız kardeş $\frac{3}{6}$, B kız kardeş $\frac{1}{6}$, anne $\frac{1}{6}$ ve toplam $\frac{8}{6}$ şeklinde tespit edildikten sonra payda kısmına toplamın payı olan 8 aktarılır. Pay kısmına genişletilmiş orandaki pay yazılır. Son durumda; koca $\frac{3}{8}$, AB kız kardeş $\frac{3}{8}$, B kız kardeş $\frac{1}{8}$, anne $\frac{1}{8}$ oranları kesinleşiyor. Nihayetinde koca 18.000, AB kız kardeş 18.000, B kız kardeş 6.000 ve anne 6.000 akçe alır.

Bizim önerimize göre, dört hissenin toplamı $\frac{8}{6}$ olarak tespit edildikten sonra bu kesrin çarpma işleminin tersi olan $\frac{6}{8}$ kesrini tüm varislerin payları ile çarpılır. Kesin oranlar; koca $\frac{1}{2} * \frac{6}{8} = \frac{3}{8}$, AB kız kardeş $\frac{1}{2} * \frac{6}{8} = \frac{3}{8}$, B kız kardeş $\frac{1}{6} * \frac{6}{8} = \frac{1}{8}$ ve anne $\frac{1}{6} * \frac{6}{8} = \frac{1}{8}$ şeklinde kolayca hesap edilebilir. Nihayetinde koca 18.000, AB kız kardeş 18.000, B kız kardeş 6.000 ve anne 6.000 akçe alır.

2. Azınlık Görüşü ve Osmanlı Uygulaması

Hız. Abdullah bin Abbas (İbn Abbas)⁵⁸ avliye durumunda baskın görüşten farklı uygulamalara yönelmiştir. İbn Abbas payın paydadın büyük olduğu bir meselede kız ve/veya AB ve

⁵⁷ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Edirne, 22 numaralı Şerhiye Sicili, sayfa 14. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁵⁸ Abdullah Bin Abbas'ın İslam miras hukukundaki görüşleri ile ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Abdurrahman Yazıcı, "Abdullah B. Abbâs (ra)'ın Ferâz İlmindeki İçtihat Ve Uygulamaları", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 28, 2016, s. 307-326. Biz burada sadece konumuz ile ilgili kısımlara yer vereceğiz.

B bir kız kardeşler var ise bunların asabe mirasçılığına dönüşüp ashabül feraizden artan alacaklarını belirtmiştir⁵⁹. Bu görüş aynı zamanda Caferiyye⁶⁰, Zâhiri, İsmâîli ve İmâmiyye⁶¹ mezhepleri tarafından da kabul edilmiştir.

Osmanlı avliye uygulamasında İbn Abbas'ın görüşüne denk düşen örneklere rastladık. Örnekleri daha kolay anlamak adına bir tablo üzerinde göstereceğiz. *Temel hal*, varislerin normal şartlar altında sahip olduklarını göstermektedir. *Baskın görüş*, avliyeyi uygulayanlara (yukarıda bahsedilen) göre ne olması gerektiğini belirtmektedir. *Gerçekleşen*, örnekte yer alan bölüştür. *Değişim miktarı*, varislerin *baskın görüş ve gerçekleşen* paylarında artma veya eksilmeyi ifade etmektedir. Bu görüşün uygulamasında özel bir formüle ihtiyaç yoktur. Her bir örneğe ilişkin açıklama ilgili örneğin devamındadır.

Örnek 2:2-A

Edirne/1636 ⁶²	Temel Hal		Baskın Görüş		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	
MİRASÇILAR							
Koca	1/4	100.481	3/13	46.375	3/12	50.240	+3.865
Anne	1/6	33.492	2/13	30.917	2/12	33.493	+2.576
Baba	1/6	33.492	2/13	30.917	2/12	33.493	+2.576
Kız	1/2	100.481	6/13	92.752	5/12	83.736	-9.016
TOPLAM	13/12	268.396	1	200.962	1	200.962	0

İlk örnek Edirne Askeri Kassamı'na ait tereke defterindedir. İlk oranlar; koca çocuk ile birlikte bulunduğu için $\frac{1}{4}$, anne çocuk ile birlikte bulunduğu için $\frac{1}{6}$, baba çocuk ile birlikte bulunduğu için $\frac{1}{6}$ ve kız tek başına bulunduğu için $\frac{1}{2}$ şeklindedir. Paylar toplamı $\frac{13}{12}$ olarak gerçekleşir.

Payın paydadan büyük olduğu örnekte baskın görüş uygulanmış olsa idi, payda 12'den 13'e yükseltilecek çözümlenirdi. Tüm mirasçılar bu avliyeye eşit olarak katlanırdı.

Örnekte ise farklı bir paylaşım yapılmıştır. Koca, anne ve baba ilk oranlar üzerinde paylarını almışlar ardından kız çocuk onlardan geriye kalanı almıştır. Bu uygulama, İbn Abbas'ın işaret ettiği gibi, kız çocuğunun erkek çocuk gibi asabe olarak değerlendirilip terekenin buna göre paylaşılmasından başkası değildir. Gerçekten de kız evlat yerine erkek evlat olsaydı oranlar zaten bu şekilde tezahür edecekti. Teorik bilgiler ışığında tespitimize göre, bu uygulamadan kız evladın "zararlı" çıktığını söylemek mümkündür.

⁵⁹ Detaylı bilgi için bkz. Serahsi, *Mebcut*, s. 220 vd.

⁶⁰ Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Asahbül Feraiz.

⁶¹ Yazıcı, "Fıkıhta Bir Miras Meselesi Olarak Avliyye: Avlı Halleri, Kaynağı Ve Çözümlerin Değerlendirilmesi", s. 322.

⁶² Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)", s. 250 vd.

Örnek 2:2-B

Gaziantep/ 1742 ⁶³	Temel Hal		Baskın Görüş		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
MİRASÇILAR							
Koca	1/2	134	3/7	115	1/2	134	+19
B kız kardeş (2)	2/3	179	4/7	153	1/2	134	-19
TOPLAM	7/6	313	1	268	1	268	0

İkinci örnekte koca ve B kız kardeşler mirasçidir. Temel halde koca, çocuk olmadığı için $\frac{1}{2}$ ve B kız kardeşler tek başlarına oldukları için $\frac{2}{3}$ almaktadır. Paylar toplandığında ise $\frac{7}{6}$ olmaktadır.

Baskın görüş uygulanmış olsaydı koca $\frac{3}{7}$ ve B kız kardeşler $\frac{4}{7}$ alırdı. Uygulamada ise koca ve kız kardeşler $\frac{1}{2}$ şer pay almışlardır.

Yine B kız kardeşler – B erkek kardeşmişçesine- asabe gibi düşünülerek kocaya yarım hisse verildikten sonra geriye kalan yarım hisseyi almışlardır. B kız kardeşlerin hissesi baskın görüşe kıyasla yine azalmıştır.

Örnek 2:2-C

Konya/1837 ⁶⁴	Temel Hal		Baskın Görüş		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
MİRASÇILAR							
Koca	1/2	513	3/8	385	3/6	513	+128
Anne	1/6*	171	1/8	128	2/6	342	+ 214
AB Kız kardeş (2)	2/3	684	4/8	513	1/6	171	-342
TOPLAM	8/6	1368	1	1026	1	1026	0

Üçüncü örnek en dikkat çekici olandır. İl bakışta ciddi bir sorunla karşılaşmaktadır. Annenin payı $\frac{1}{3}$ olarak tespit edilmiştir. Normal şartlar altında, annenin payı 2 kardeş ile bulunduğu $\frac{1}{3}$ değil $\frac{1}{6}$ olmalıdır. Bu konuda da baskın görüşün dışında görüş bildiren İbn Abbas'tır. Ona göre anne, 2 kardeş ile bulunduğu $\frac{1}{3}$ alır; anneyi $\frac{1}{6}$ paya indiren kardeş sayısı en az 3tür⁶⁵. Koca çocuk olmadığı için $\frac{1}{2}$ ve AB kız kardeşler (2 ve daha fazlası) tek başına oldukları için $\frac{2}{3}$ hisse almalıdır.

Baskın görüş uygulanmış olsaydı, temel halde koca $\frac{1}{2}$; anne $\frac{1}{6}$ ve AB kız kardeşler $\frac{2}{3}$ ve avliye sonucunda koca $\frac{3}{8}$; anne $\frac{1}{8}$ ve AB kız kardeşler $\frac{4}{8}$ alırlardı.

⁶³ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Gaziantep 98 numaralı şerhiye sicili, sayfa 18dedir. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁶⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Konya 75 numaralı şerhiye sicili, sayfa 17dedir. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁶⁵ Detaylı bilgi için bkz. Serahsi, *Mebcut*, s. 196 vd.

Gerçekleşen uygulamada ise koca $\frac{3}{6}$; anne $\frac{2}{6}$ ve AB kız kardeşler $\frac{1}{6}$ pay almışlardır. Yine, İbn Abbas'ın görüşüne paralel olarak, koca ve anne normal paylarını aldıktan sonra AB kız kardeşler, AB erkek kardeşler gibi düşünülerek asabe yapılmış; koca ve anneden geriye kalanı almıştır.

Annenin hissesi baskın görüş ve uygulama arasında esaslı bir farka erişmiştir. Anne olması beklenen payından $\frac{5}{3}$ kat daha fazla almıştır. Buna mukabil AB kız kardeşler almaları gereken payın $\frac{1}{3}$ ü kadarını elde etmişlerdir. Bu durum iki görüş arasındaki, bizim tespit edebildiğimiz, en bariz örnektir.

Örnek 2:2-D

Konya/1837 ⁶⁶	Temel Hal		Baskın Görüş		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
MİRASÇILAR							
Koca	1/4	2492	3/13	2.300	3/12	2.492	+192
Anne	1/6	1661	2/13	1.534	2/12	1661	+127
Kız (2)	2/3	6645	8/13	6.124	7/12	5.815	-309
TOPLAM	13/12	10.799	1	9968	1	9968	0

Son örneğimizde mirasçılar koca, anne ve kızlardır. Bunlar mirasçı olduğunda toplam hisse 13/12 olmaktadır. Koca çocuk ile birlikte bulunduğu için 1/4, anne çocuk ile birlikte bulunduğu için $\frac{1}{6}$ ve kızlar tek başlarına buldukları için $\frac{2}{3}$ almalıdır.

Baskın görüş uygulanmış olsaydı tipik avliye kuralı gereği; koca $\frac{3}{13}$, anne $\frac{2}{13}$ ve kızlar $\frac{8}{13}$ hisse alırdı.

Gerçekleşen uygulamada ise koca ve anne temel hal üzerinden hisselerini aldıktan sonra kızlar onlardan geriye kalanı asabe gibi almıştır. Kızlar baskın görüşe kıyasla daha az miras almışlardır.

3. Değerlendirme

İslam hukukunda avliye uygulamasının 2 temel pratiği olmuştur. İlkinde, baskın görüş, tüm varisler eşit olarak hisselerinden fedakârlıkta bulunmaktadır. Mirasçılarının kadın veya erkek olmaları ya da karı/koca⁶⁷ olmaları bir avantaj yahut dezavantaj yaratmaz.

İbn Abbas'ın başını çektiği azınlık görüşünde ise kız ve kız kardeşler, erkek kardeşleri ile birlikte bulduklarında asabe olarak geriye kalanı aldıkları için sanki onlar varmış gibi diğer mirasçılar paylarını aldıktan sonra geriye kalanı almışlardır.

Osmanlı uygulamasında baskın görüşe riayet edilmekle birlikte küçük bir oranda azınlık görüşünün uygulandığını da çağrıştıran taksimatlar görülmektedir. Paylaşımların kadınların –

⁶⁶Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Belgenin orijinali COA, Meşihat, Konya 75 numaralı şerhiye sicili, sayfa 69'dadır. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁶⁷ Reddiye başlığında değerlendirilecektir.

veya onun görevlendirdiği kişiler- bilinçli (iki uygulamadan herhangi biri) tercihi mi olduğu yahut varislerin talepleri doğrultusunda mı yapıldığı sicil kayıtlarından anlaşılamadığı için genel geçer bir yargı bildirmek güçtür. Bu tip paylaşımlardan daha fazla bulana veya bir şekilde kayıtlara düşmüş bir bilgiye rastlayana kadar baskın görüşe alternatif istikrarlı bir uygulama gerçekleştirildiğini söylemek yerine bunları istisnai örnekler olarak değerlendirmek gerekmektedir.

C. PAYIN PAYDADAN KÜÇÜK OLMASI (REDDİYE)

Ashabül feraiz mirasçılarının paylarını aldıktan sonra ($\frac{pay}{payda} < 1$) geriye kalanı alacak olan asabe bulunmazsa artan kısım bu kişiler arasında yeniden dağıtılır ki buna reddiye denir⁶⁸. Red yoluyla mirasçılığının kabulü ve nasıl yapılacağı tartışmalıdır⁶⁹.

1. İslam Hukukçularının Görüşleri

Sahabeden Zeyd b. Sabit ve de ilk dönem Şafii ve Maliki hukukçuları red yoluyla mirasçılığı kabul etmezler ve ashabül feraizden artanı beytülmale (hazine) verirler⁷⁰. Sonraki dönem Şafii ve Maliki hukukçuları ise red yoluyla mirasçılığı kabul ederler⁷¹.

Reddiyeyi kabul edenler içinse yeniden dağıtımdan kimlerin yararlanıp yararlanamayacağı sahabeler ve mezhepler arasında tartışmalıdır.

Hz. Osman tüm ashabül feraiz mirasçıları reddiyeden yararlanabilir derken⁷² Hz. Ali; *koca ve karı*, Hz. Abdullah b. Mesud; *koca, karı, öz kızla birlikte bulunan oğul kızı, AB kız kardeşle birlikte bulunan B kız kardeş, anayla birlikte bulunan A kardeşler, başkasıyla birlikte bulunan nine* reddiyeden yararlanamaz görüşündedir⁷³.

Hanefi hukukçular Hz. Ali'nin görüşüne uygun olarak, karı ve koca dışında⁷⁴ tüm ashabül feraiz mirasçılarını red yoluyla dağıtıma hak kazandırırılar.

Fıkıh kitaplarında reddiye işleminin hesaplanmasında esasen örnek çözümler üzerinden gidildiği görülmektedir⁷⁵. Yani temel bir formül yerine ihtimallerle açıklamayı tercih etmişlerdir. Bu başlıkta Serahsi'nin verdiği örneklerinden biri üzerinden açıklama yapılacaktır.

⁶⁸ Serahsi, *Mebcut*, s. 262; Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilatahatı Fıkhiyye* s. 212 Türk Hukuk Lügati, s.282.

⁶⁹ Biz görüşlerin gerekçelerine girmeksizin sadece uygulamayı göstermeye çalışacağız. Detay için bkz. Serahsi, *Mebcut*, s. 262 vd; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 317-318.

⁷⁰ Serahsi, *Mebcut*, s. 262-263; Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 317.

⁷¹ Sonraki dönem hukukçular beytülmalin bozulduğu gerekçesine dayanarak görüş değiştirmişlerdir. İbn-i Abidin, *Redd'ül Muhtar*, s. 392.

⁷² Hz. Osman'a göre karı ve koca aleyhine avliye yapıldığı gibi lehlerine reddiye de yapılmalıdır. Detaylı bilgi için bkz. İbn-i Abidin, *Redd'ül Muhtar*, s. 392. Aydın Hz. Osman'ın görüşünü *daha hakekati* bulmaktadır. Bkz. Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 318.

⁷³ Serahsi, *Mebcut*, s. 262-263.

⁷⁴ Bunlar reddiyeden yararlanamaz çünkü miras nesep yönünden hak kazanmamışlardır. Bkz. Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilatahatı Fıkhiyye* s. 281. Sağirci, eşlerden birinin ölümü ile birlikte karı ve kocalığından da sona erdiğini, bunun için eşlerin hiç miras payı almaması gerektiğini fakat ayetle sabit olduğu için pay verildiğini söylemektedir. Sağirci, s. 1152.

⁷⁵ Serahsi, *Mebcut*, s. 266-268. Aslında 4 ayrı ihtimal üzerinde durulmaktadır. A) Eşlerden biri yok ve bir sınıf (örneğin yalnızca kız veya yalnız anne gibi) mirasçı vardır. B) eşlerden biri yok ve iki veya üç sınıf mirasçı vardır. C) eşlerden biri vardır ayrıca bir sınıf mirasçı vardır. D) eşlerden biri vardır ayrıca iki veya üç sınıf mirasçı vardır. Detaylı

Muris arkasında annesini ve kızını bırakmıştır. Her ikisi de ashabül feraiz mirasçısıdır. Annenin payı $\frac{1}{6}$, kızın payı $\frac{1}{2}$ 'dir. $\frac{\text{Pay}}{\text{payda}} < 1$ olduğu halde artanı alacak asabe olmadığı için bu iki mirasçı için reddiye yapılacaktır.

Serahsi ilk çözümünde mal dört payda üzerinden dağıtılır demektir. Yani *kız, annenin 3 katı aldığı için anne 1k hisse, kız 3k hisse alacaktır*; toplam 4k üzerinden hesaplama yapılacaktır. Bu çözüm, varislerin payları ile oluşabilecek ihtimallerin ezberlenmesi ile uygulanması gayet basit bir yöntem gibi görünmektedir.

Serahsi'nin ikinci çözümü ise kesirli sayılar işlemlerine dayanmaktadır. Paylar toplamı $\frac{1}{6} + \frac{1}{2} = \frac{4}{6}$ bulunduktan sonra geriye $\frac{2}{6}$ kaldığı tespit edilmiştir. Kalan 2 hissenin de k ve 3k şeklinde dağıtılması sırasında yeni bir kesir yaratmamak adına tüm veri seti 2 ile genişletilmiştir. İlk oranlar $\frac{2}{12} + \frac{6}{12} = \frac{8}{12}$ ve kalan $\frac{4}{12}$ şeklinde yeniden değerlendirildikten sonra kalan 4 hisse anne için 1, kız için 3 hisse olarak dağıtılmıştır. Nihayetinde anne $\frac{2}{12} + \frac{1}{12} = \frac{3}{12}$ ve kız $\frac{6}{12} + \frac{3}{12} = \frac{9}{12}$ şeklinde paylarına erişmiştir.

Bizim de önerdiğimiz çözüm, ilkesel olarak, birinci yöntemdir. Çünkü bu yöntem, daha önce açıkladığımız, her bir payın toplam payın çarpma işlemine göre tersi ile çarpılmasından başka bir işlem değildir. Şöyle ki, paylar toplamı $\frac{1}{6} + \frac{1}{2} = \frac{4}{6}$ bulunduktan sonra annenin payı $\frac{1}{6} * \frac{6}{4} = \frac{1}{4}$ ve kızın payı $\frac{1}{2} * \frac{6}{4} = \frac{3}{4}$ şeklinde basitçe bulunmaktadır.

Eşler için reddiyenin⁷⁶ kabul edilmediğini izah etmiştik. Varisler arasında karı veya kocadan olması halinde bunlara sadece paylarını ayırdıktan sonra diğer varisler için geriye kalan kısım üzerinde yukarıdaki işlemler aynen uygulanır.

2. Osmanlı Uygulaması

Osmanlı uygulamasında, her şeyden önce, ashabül feraiz mirasçıları varken (karı ve koca hariç) beytülmale pay verilen hiçbir örneğe rastlamadık. Yani sahabeden Zeyd b. Sabit ve de ilk dönem Şafii ve Maliki mezhebinin görüşleri uygulamaya geçmemiştir.

Reddiyenin karı ve koca lehine uygulandığı da tespit edemedik. Yani Osmanlı Devleti'nde red yoluyla mirasçılık kabul edilmiş olmakla birlikte tüm ashabül feraiz için

inceleme için bkz. Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstilatıhatı Fıkhiyye* s. 343-349; Manastırlı, s. 119-122; Kadri Paşa Md. 638 Bkz. Akgündüz, *İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild*, s. 203; Sağirci, s. 1152-1154; Seydişehri, s. 173-183.

Cin/Akyılmaz; karı veya kocanın olmadığı durumu $\frac{\text{her bir mirasçının payı} * \text{tereke ile hisseler toplamı}}{\text{hisseler toplamı}}$ şeklinde formüle ederek her bir mirasçının artırılması gereken payını hesap ettikten sonra bu miktar ilk miras miktarı ile toplayarak sonuca varmaktadır. Cin/Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.474.

⁷⁶ Cin/Akyılmaz eşin bulunduğu bir durumda eş hariç diğer mirasçıların artırılması gereken hisseleri için $\frac{\text{her bir mirasçının payı} * \text{tereke ile hisseler toplamı}}{\text{hisseler toplamı} - \text{eşin hissesi}}$ Formülünü vermektedir. Cin ve Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, s.474.

Formül $\text{her bir mısçının payı} * \frac{(\text{hisseler toplamı} - \text{eşin hissesi})}{(\text{tereke} - \text{eşin hissesi})}$ şeklinde olduğu durumda ise doğrudan miras payı belirlenmiş olmaktadır.

uygulanması kabul edilmemiştir. Kısacası, Hz. Osman'ın tüm ashabül feraiz mirasçılarının reddiyeden yararlanabileceğine ilişkin görüşü de kabul görmemiştir.

Abdullah b. Mesud reddiyeyi kabul edip karı ve kocadan başka diğer bazı ashabül feraiz mirasçılarını reddiyeden yararlandırmayarak red yoluyla mirasçılığı daraltmıştır. Osmanlı uygulamasında ise kendisinin görüşüne uygun bir bölüşüme rastlanılmamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Hz. Ali'nin görüşünü esas alan Hanefi hukukçularının görüşleri uygulanmıştır. Yani karı ve koca hariç tüm ashabül feraiz mirasçıları reddiyeden yararlanmışlardır⁷⁷.

Osmanlı uygulamasını daha kolay anlamak adına yine bir tablo oluşturduk. Tablo üzerinde bu kez baskın görüş sütununa gerek duyulmadı. Çünkü herhangi bir istisnai duruma rastlanılmadı. *Değişim miktarı*, yalnızca reddiye yapılmadan ve yapıldıktan sonraki miktar bakımından değişimi ifade etmektedir. Oran bazlı değişimin teorik ve pratik bir değeri yoktur. Örnekler seçilirken Hanefi mezhebinin esas almadığı görüşlerin pratiğe yansımadığını ispat edenlere ve fıkıh kitaplarındaki mantığı gösterenlere öncelik verilmiştir. Her bir örneğe ilişkin açıklama ilgili örneğin peşi sıra yapılmıştır.

Örnek 3:1

İstanbul/1613 ⁷⁸	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
MİRASÇILAR					
Kız (3)	2/3	48.844	1	73.226	+24.422
TOPLAM	2/3	48.844	1	73.226	+24.422

Örnekte yalnızca üç kız (bir sınıf mirasçı) bulunmaktadır. Kural gereği, üç kız $\frac{2}{3}$ hisseyi beraber alıp her birine $\frac{2}{9}$ pay verilmeliydi. Reddiye uygulamasıyla her birinin miras payı eşit olarak artırılmış ve kızlar mirasın tamamına erişmişlerdir.

Örnek 3:2

İstanbul/1597 ⁷⁹	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim Miktarı
	Oran	Hisse	Oran	Hisse	Hisse
Babanın annesi	1/12	2.400	1/2	14.395	11.995
Annenin annesi	1/12	2.400	1/2	14.395	11.995
TOPLAM	1/6	4.800	1	28790	23.990

İbn Abbas'ın koca ve karı gibi ninelere de red yoluyla miras verilmeyeceği görüşü bulunmaktadır⁸⁰. Bu örnekte her iki nineye de red yoluyla miras verilmiştir. Hanefi uygulaması bağlamında geçerli bir paylaşımır.

⁷⁷ İbrahim Halebi, Mülteka el Ebhur, ter: Mustafa Uysal, Çelik yayınevi, İstanbul, 2015, Cilt 4, s. 438.

⁷⁸ İstanbul Kadı Sicilleri, Galata Mahkemesi 37 Numaralı Sicil (H. 1022 - 1024 / M. 1613 - 1615) cilt: 37, sayfa: 48 Hüküm no: 20. <http://www.kadısicilleri.org/madde.php> (erişim: 20.03.2022).

⁷⁹ İstanbul Kadı Sicilleri, İstanbul Mahkemesi 191 Numaralı Sicil, cilt: 44, sayfa: 164, Hüküm no: 146. <http://www.kadısicilleri.org/madde.php> (erişim: 20.03.2022).

⁸⁰ Bilmen, *Hukuki İslamiyye ve İstılatahı Fıkhiyye* s. 281.

Örnek 3:3

Bursa/1463 ⁸¹	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
MİRASÇILAR					
Anne	1/6	65	1/5	78	+13
AB kız kardeş	1/2	196	3/5	235	+39
B kız kardeş	1/6	65	1/5	78	+13
TOPLAM	5/6	326	1	391	+65

Örnekte üç sınıf mirasçı vardır. Anne, AB kız kardeş ve B kız kardeş birlikte. Oranlar toplamı $\frac{5}{6}$ olduğu için geriye kalan $\frac{1}{6}$ hissenin tüm mirasçılara yeniden dağıtılması gerekmektedir. En kısa çözüm; anne 1k, AB kız kardeş 3k ve B kız kardeş 1k olacak şekilde hesap edilip anne $\frac{1}{5}$, AB kız kardeş $\frac{3}{5}$ ve B kız kardeş $\frac{1}{5}$ hisse almıştır.

AB kız kardeş ile B kız kardeş birlikte bulunmuş ve her ikisi için de reddiye uygulanmıştır. Abdullah b. Mesud'un görüşünün uygulanmadığını söylemek mümkündür.

Örnek 3:4

Edirne/1554 ⁸²	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
MİRASÇILAR					
Anne	1/6	34.220	1/5	41.064	+6.844
A erkek kardeş	1/6	34.220	1/5	41.064	+6.844
B kız kardeş	1/2	102.601	3/5	123.193	+20.592
TOPLAM	5/6	171.102	1	205.322	+34.280

Dördüncü örnekte 3 sınıf; anne, A erkek kardeş ve B kız kardeş mirasçı olarak bulunmaktadır. Oranlar toplamı $\frac{5}{6}$ olduğu için geriye kalan $\frac{1}{6}$ tüm mirasçılara oranlarına göre yeniden, yukarıdaki aynı yöntemle dağıtılmıştır ve hisseleri artırılmıştır. Anne ile birlikte olup reddiyeden yararlanan A kardeş bulunduğu için Abdullah b. Mesud'un görüşünün uygulanmadığını söylemek mümkündür.

Örnek 3:5

Edirne/1655 ⁸³	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
MİRASÇILAR					
Karı (2)	1/8	23.560	4/32	23.560	0
Kız	1/2	94.244	21/32	123.968	+29.724
Oğlun kızı	1/6	31.415	7/32	41.235	+9.820
TOPLAM	19/24	149.219	1	188.483	+39.544

⁸¹ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Bursa, A1 numaralı Şerhiye Sicili, sayfa 12. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁸² Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)", s. 129.

⁸³ Barkan, "Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)", s. 367.

Örnekte 2 tane karı, kız ve oğlun kızı mirasçı olmuştur. Karı sayısı birden fazla ise payları artmaz ve 1/8i kendi aralarında üleşirler. Bu yönüyle hesapta tek pay olarak yazmak mümkündür. Toplam oran $\frac{19}{24}$, geriye kalan $\frac{5}{24}$ hissedir. Eşler reddiyeden yararlanamadığı için $\frac{5}{24}$ hisse yalnızca kız ve oğlun kızı için uygulanabilecektir.

Karılar $\frac{1}{8}$ hisselerini aldıktan sonra geriye $\frac{7}{8}$ hisse kalacaktır. Kız 3k, oğlun kızı 1k olacaktır. Kızın hissesi $\frac{7}{8} * \frac{3}{4} = \frac{21}{32}$ ve oğlun kızının hissesi $\frac{7}{8} * \frac{1}{4} = \frac{7}{32}$ olarak hesap edilir. Tek pay-dada yazmak adına karılar $\frac{4}{32}$, kız $\frac{21}{32}$ ve oğlun kızı $\frac{7}{32}$ hisse şeklinde gösterilir.

Oğlun kızı, kız ile birlikte reddiyeden yararlanabildiği için Abdullah b. Mesud'un ve karı lehine yapılmadığı için Hz. Osman'ın görüşünün kabul görmediğini söyleyebiliriz.

Örnek 3:6

Bursa/1463 ⁸⁴	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
Koca	1/2	3917	1/2	3.917	0
AB kız kardeşin kızı	Artan	Artan	1/2	3.917	0
TOPLAM	1	7.834	1	7.834	0

Bu mesele ilk bakışta reddiye değilmiş gibi gelebilir. Ana baba bir kız kardeşin kızı üçüncü sınıf zevi'l erham mirasçısıdır. Tek başına bulunduğu için kocadan artan kısmın tamamını almıştır. Eğer Hz. Osman'ın görüşü uygulanmış olsa idi koca mirasın tamamına hak kazanacaktı. Yani ashabül feraizden bir mirasçı lehine red yapılmadığı için miras, diğer mirasçı türüne geçmiştir.

Örnek 3:7

İstanbul/1644 ⁸⁵	Temel Hal		Gerçekleşen		Değişim
	Oran	Miktar	Oran	Miktar	Miktar
Karı	1/4	209	1/4	209	0
Beytülmal	Artan	Artan	3/4	630	0
TOPLAM	1	839	1	839	0

Son örnek, karı ve beytülmal mirasçılığını içerir. Karı ve koca lehine reddiye yapılmadığı için artan kısım hazineye kalmıştır.

3. Değerlendirme

Miras payının toplamdan az olduğu durumda artan kısmın ne olacağı hususu, avliyeye kıyasla, çok fazla görüşün doğmasına neden olmuştur. Hanefi mezhebi Hz. Ali'nin görüşünü esas alarak, karı ve koca hariç diğer ashabül feraiz mirasçılarının red yoluyla mirasçı olmalarını

⁸⁴ Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Meşihat, Bursa, A1 numaralı Şerhiye Sicili, sayfa 3. <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).

⁸⁵ Galata Mahkemesi 65 Numaralı Sicil (H. 1051 - 1053 / M. 1641 - 1644)cilt: 39, sayfa: 106 Hüküm no: 74 .İstanbul Kadı Sicilleri <http://www.kadisicilleri.org/madde.php> (erişim: 20.03.2022).

ve artan kısmı almalarını kurallaştırmıştır. Osmanlı Devletinde de Hanefi mezhebinin görüşleri temel alınarak bu kural uygulanmıştır. Bizim incelediğimiz kayıtlarda diğer görüşlerin bir şekilde uygulandığına dair bir emareye rastlanılmamıştır. İslam hukukçularınca tartışmalı hemen her paylaşım durumuna karşılık gelen örneklerle tek (Hanefi mezhebi) uygulama olduğu anlaşılmıştır.

SONUÇ

İslam miras hukuku, çok erken bir tarihte teşekkül etmiştir. Buna rağmen sahabe ve mezhepler arasında farklı içtihatlar meydana verebilecek detaylar da görülmüştür.

İslam miras hukukunda tereke öncelikle ashabül feraiz ve asabeye verilmiştir. Daha sonra unsurları oluşmuş ise, red yoluyla mirasçılık uygulanarak miras ashabül feraize yeniden dağıtılmıştır. Sonraki evrede, zevi'l erham mirasçılığı ile uzak akrabalar dahi mirasa hak kazanabilmiştir. Terekenin nihai sahibi ise beytülmal olmuştur.

Mirasın mirasçılar arasında taksiminde, matematiksel bir sonuç olarak, üç ihtimal ortaya çıkmıştır. Pay ve payda eşit (adile), pay paydadan büyük (avliye) ve pay paydadan küçük (red-diye) durumları İslam hukukçuları tarafından ele alınarak değerlendirilmiştir.

Pay ve paydanın eşit olması en sık karşılaşılan durumdur. Üzerinde uzun uzadıya bir tartışma gereksizdir.

Payın paydadan büyük olması halinde ise iki ana görüş gelişmiştir. Baskın görüşte pay ve payda eşitlenirken tüm mirasçıların payları pay oranlarına göre azaltılmıştır. İkinci görüşte ise kız, AB ve B kız kardeşler artanı alacak şekilde asabe yapılarak avliye uygulanmaksızın bir eşitleme yapılmıştır. İki görüşün pratikteki en bariz görünümü kız, AB ve B kız kardeşlerin paylarında yaşanan değişim olmuştur. İkinci görüşte kız, AB ve B kız kardeş baskın görüşe kıyasla daha az pay almıştır.

Payın paydadan küçük olması durumunda ise daha çeşitli fikirler ortaya atılmıştır. Fazla olan kısmın ashabül feraiz mirasçılarına yeniden dağıtmak yerine beytülmale gönderilmesi gerektiğinden tüm ashabül feraiz mirasçılarının istisnasız yaralanması gerektiğine kadar geniş bir yelpazede görüşleri ileri sürülmüştür. En yaygın uygulama ise reddiyenin koca ve karı hariç diğer ashabül feraiz mirasçıları lehine uygulanması şeklinde olmuştur.

Osmanlı uygulamaları, neredeyse tamamen, Hanefi mezhebi doğrultusunda gerçekleştirmiştir. Ashabül feraiz için kırk hal, asabe mirasçılığı, red yoluyla mirasçılık ve zevi'l erham mirasçılığı bunu göstermektedir.

Avliyede tereke miktarının azaltılması işleminin tüm varisler için yapılmasını kabul eden baskın görüş çok büyük oranda gerçekleştirmiştir. Sayı ve yüzde olarak az kabul edebileceğimiz miktarda ikinci görüşün de uygulandığı görülmüştür. Bu paylaşımların hangi saikle yapıldığını söylemek ise güçtür. Daha fazla bilgi gelene kadar istisnai örnekler olarak değerlendirilmelidir.

Reddiye uygulamaları da Hanefi mezhebine uygun olmuştur. Buna göre ashabül feraiz mirasçılarından artanı alacak asabe bulunmaz ise miras, koca ve karı hariç diğer ashabül feraiz mirasçılarına paylarına münasip şekilde artırılarak verilmiştir. Reddiyede diğer görüşleri yansıtabilecek bir paylaşım, bizim tespit edebildiğimiz, yaşanmamıştır.

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Muhammed b. Mevdüd el-Mevsili, *el- İhtiyar –Metni el Muhtar li'l Fetva*, ter: Celal Yeniçeri, Şamil Yayınevi, İstanbul, 2014.
- Akgündüz, Ahmet, *İslam ve Osmanlı Külliyyatı Üçüncü Cild*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2012.
- Aktan, Hamza *Mukayeseli İslam Miras Hukuku*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1989.
- Ansary, Sabri Şakir, *Hukuk Tarihinde İslam Hukuku*, 4. Bası, Ankara, 2002.
- Avcı, Mustafa, *Türk Hukuk Tarihi*, 10. Baskı, Atlas Akademi, 2021.
- Aydemir, Halis *Kur'an'da Hata Yok*, Enki Yayınları, İstanbul, 2012.
- Aydın, Mehmet Akif, *Osmanlı Hukuku Devlet-i Aliyye'nin Temeli*, İSAM yayınları, 2020.
- Aydın, Mehmet Akif, *Türk Hukuk Tarihi*, 12. Bası, BETA, İstanbul, 2014.
- Barkan, Ömer Lütfi, “ Edirne Askeri Kassamı'na Ait Tereke Defterleri (1545 — 1659)”, *Belgeler*, cilt 3, sayı 5-6, 1966.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Hukuki İslamiyye ve Istilatahatı Fıkhiyye Kamusu*, Cilt: 5, Bilmen yayınevi, İstanbul, 1996.
- Cin, Halil ve Gül Akyılmaz, *Türk Hukuk Tarihi*, SAYRAM yayınları, Konya, 2019.
- Çeker, Huzeife “Kur'an'da Hata Yok Kitabında Teklif Edilen Miras Sisteminin Değerlendirilmesi”, *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, cilt 4 sayı 1 (2021) (s. 23-40).
- Demir, Abdullah, *Mufassal Türk Hukuk Tarihi*, Astana Yayınları, Ankara 2019.
- Dror Ze'evi, “Women In 17th-Century Jerusalem: Western And Indigenous Perspectives”, *International Journal of Middle East Studies*, 27(2), 1995.
- Ekinci, Ekrem Buğra, *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*, 7.baskı, Arı Sanat Yayınevi, 2021.
- Esad Muhammed Said es- Sağırci, *Delilleriyle Hanefi Fıkhı*, çev. Soner Duman, Karınca & Polen yayıncılık, İstanbul, 2009.
- Gedikli, Fethi, “*Osmanlı Hukuk Tarihi Kaynağı Olarak Şer'iyye Sicilleri*” *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 3(5), 2005.
- Hoca Emin Efendizade Ali Haydar Efendi, *Teshilü'l Feraiz*, tıpkı basım haz. Osman Doğan, Nadir Eserler Kitaplığı, İstanbul, 2015.
- İbn-i Abidin, *Redd'ül Muhtar*, Cilt 17, ter: Mazhar Taşkesinlioğlu, Hüseyin Kayapınar, Şamil Yayınevi, İstanbul, 1994.
- İbrahim Halebi, *Mülteka el Ebhur*, Cilt 4, ter: Mustafa Uysal, Çelik yayınevi, İstanbul, 2015.
- İmam İbn Kudame el-Makdisi, *Delilleriyle Hanbeli Fıkhı el-Muğni*, Cilt 3, Kısaltan ve Yayına Hazırlayan: Dr. Hamed b. Abdulaziz el-Hammad, Mütercim: A. Alpaslan Tuncer, karınca & polen yayınları, İstanbul, 2015.
- İstanbul Kadı Sicilleri, <http://www.kadısicilleri.org/madde.php> (erişim: 20.03.2022).
- Mahmud Esad Bin Emin Seydişehri, *Delilleriyle İslam Miras Hukuku*, Ter: İsmail Hakkı Uca, Esra Yayınları, Konya, 1994.
- Manastırlı İsmail Hakkı, *Vesaya ve Feraiz Mecmuası*, İstanbul, Matbaa-i Amire, H. 1326.
- Mehmet Mevkufati, *Mülteka El Ebhur (mevkufat)*, Cilt 3, Sad. Ahmed Davutoğlu, Sağlam yayınevi, İstanbul, 2007.

- Mustafa El-Hin, Mustafa El-Buğa, Ali eŐ-Şerbeci, *Büyük Şafii Fıkhu*, Cilt 3, ter: Ali Aslan, Huzur yayınevi, İstanbul, 2010.
- Serahsi, *Mebhut*, Cilt XXIX, editör: Mustafa Cevat Akşit, İstanbul, Gümüşev Yayıncılık, 2008.
- Şener, Mehmet, “İslam Miras Hukuku İle İlgili Terimler”, *D.E.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S: VIII , 1994.
- Türk Hukuk Lügati, Başbakanlık Mevzuatı Geliştirme ve Yayın Genel Müdürlüğü, 3. Baskı, Ankara, 1991.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, <https://katalog.devletarsivleri.gov.tr/> (erişim: 20.03.2022).
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Ali Bardakoğlu, C:12, “*ferâiz*”, 1995.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hamdi Döndüren, C:3 “*Ashâbü1-Ferâiz*”. 1991.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Hamza Aktan, C:44, , “*Zevi”1-Erhâm*”, 2011.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Hayreddin Karaman, C:3, “*Asabe*”,1991 .
- Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, Mehmet Erkal, C:6 , “*Beytülmal*”, 1992.
- Vanlıoğlu, Hüsameddin, Fatih Kalender, Abdullah Hiçdönmez, Emin Ali Yüksel, *Siraciyye Tercümesi Feraiz İslam Miras Hukuku (Geniş İzahlı ve Şemalı)*, İsmailağa Yayınları, İstanbul, 2020.
- Yazıcı, Abdurrahman, “Abdullah B. Abbâs (ra)’ın Ferâiz İlmindeki İçtihat Ve Uygulamaları”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, sayı 28, (2016).
- Yazıcı, Abdurrahman, “Fıkıhta Bir Miras Meselesi Olarak Avliyye: Avl Halleri, Kaynağı Ve Çözümlerin Değerlendirilmesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, 24, 2014.